

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

МОВНА ГРА В СУЧАСНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти “бакалавр”

Виконав: студент(ка) 411 групи
Спеціальності 035.01 філологія
Освітньо-професійної (наукової)
програми філологія (українська
мова та література)
Агаришева Анета Всеволодівна
Керівник доцент Климович С.М.
Рецензент доцент Рембецька О.В.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ ТА МОВНОЇ ГРИ	5
1.1. Поняття «дискурсу» та «політичного дискурсу».....	5
1.2. Мовна гра: засоби створення, функціонування у політичному дискурсі	10
РОЗДІЛ 2. МОВНА ГРА У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ	14
2.1. Метафоризація у сучасному політичному дискурсі як спосіб маніпулювання свідомістю реципієнта.....	14
2.2. Функціонування фразеологізмів як засобу мовної гри у сучасному українському політичному дискурсі.....	20
2.3. Перифраз та фонетично-графічні засоби введення мовної гри.....	26
РОЗДІЛ 3. ЛІНГВІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ «ВПЛИВ ВИКОРИСТАННЯ МОВНОЇ ГРИ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ НА СТУПІНЬ ЗАЦІКАВЛЕНOSTІ РЕЦИПІЄНТА»	31
ВИСНОВКИ	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	42
ДОДАТКИ	46

ВСТУП

Дедалі вагоміше місце в суспільному житті сучасності займає дискурсивний простір політики. Задля привертання уваги до нагальних питань часто використовують засоби мовної гри. Отже, **актуальність роботи** зумовлена зростанням значення політики у суспільному житті, як одного з різновидів масової комунікації. Інтеграція засобів мовної гри у політичний дискурс набуває дедалі більшого поширення, що визначає необхідність дослідження цієї проблеми.

У політичному дискурсі сучасності використання засобів гри слів відзначається високою частотністю і це, перш за все, зумовлено тим, що мовна гра набула статусу як найбільш доцільного засобу непрямого зображення політичних реалій, так і способу формування електоральних настроїв.

Функціонування мовної гри у політичному дискурсі розглядали такі мовознавці: Х. Дацишин [10, 11, 12], Т. Добжинська [15], А. Загнітко [16], Г. Яворська [39], О. Чорна [37], та інші.

Об'єктом нашого дослідження виступає сучасний український політичний дискурс.

Предметом дослідження є особливості використання мовної гри в сучасному українському політичному дискурсі.

Мета дослідження – виділити основні форми введення мовної гри в політичний дискурс сучасності. З'ясувати, як впливає використання гри слів у політичних текстах на реципієнта.

Завдання дослідження зумовлені специфікою мети:

- 1) з'ясувати поняття «дискурсу» та «політичного дискурсу»;
- 2) визначити поняття «мовна гра», методи її творення та функції;
- 3) провести аналіз функціонування та значення метафори у сучасному політичному дискурсі;

- 4) виконати аналіз фразеологізмів у політичному дискурсі як прийому мовної гри;
- 5) проаналізувати використання перифразу та фонетично-графічних засобів введення мовної гри у політичний дискурс сучасності.

Науково-теоретичною основою роботи стали положення теорії політичного дискурсу, що були закладені представниками кембріджської та оксфордської філософських шкіл у 50-ті рр. ХХ ст. У ході теоретичного вивчення проблеми, проведення пошуково-дослідної роботи та обробки дослідно-експериментальних даних застосовувались як загальнонаукові, так і спеціальні методи дослідження: комплекс теоретичних, емпіричних, статистичних методів, серед яких: теоретичний аналіз та систематизація наукових даних з проблеми, метод спостереження; статистичні методи обробки дослідницьких результатів. Було проведено власне експериментальне лінгвістичне дослідження з метою з'ясування впливу використання мовної гри у політичному дискурсі на ступінь зацікавленості реципієнта. Для його реалізації ми застосовували методи анкетування, експерименту, аналізу та порівняння.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати нашого дослідження можуть бути використані при подальшому аналізі явища мовної гри у політичному дискурсі, в практичних курсах лексикології, соціолінгвістики, політології, політичної лінгвістики.

Наукова новизна роботи зумовлена проведенням персонального експериментального дослідження, аналізом нових прикладів 2019 – 2020 років.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел (41 положення) та додатків. Загальний обсяг роботи 50 сторінок, з них основного тексту – 42 сторінки.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ ТА МОВНОЇ ГРИ

1.1. Поняття «дискурсу» та «політичного дискурсу»

Поняття «дискурсу» дуже багатозначне, тому не існує чіткого і однозначного визначення, яке позначало б одночасно усі сфери його застосування. Можливо, саме це сприяло зростанню популярності цього терміну за останні десятиріччя: пов'язані нетривіальними зв'язками різні тлумачення вдало задовольняють різні понятійні потреби, модифікуючи більш традиційні уявлення про мову, текст, діалог, стиль та ін.

Незважаючи на значну кількість праць і досліджень вчених, визначення дискурсу досі перебуває на стадії становлення. Дискурс визначається лінгвістами як своєрідний вид тексту чи його парадигма, що побудована на міркуваннях, які складаються з послідовного ряду логічних мовних ланок, усних або письмових, діалогічних або монологічних різножанрової категорії, в якому є корелятивні зв'язки лінгвістичного або екстралінгвістичного змісту, як наслідок – логічність і змістовність структурної будови, здатної реалізувати прагматику аргументації, полеміки та наукової доказовості [32, с. 84].

Вперше використання терміну «дискурс» привернуло суспільну увагу в статті американського лінгвіста З. Харріса «Дискурс-аналіз», опублікованій у 1952 році. У роботі вченого увага сконцентрована навколо аналізу структурних особливостей тексту, який автор статті також називав дискурсом. В інтерпритації З. Харріса дискурс являє собою «Послідовність пропозицій, що виголошена (або написана) однією (або більше) людиною в певній ситуації». Також за його словами: «Мова не реалізується в плутаних словах і пропозиціях, а в зв'язному дискурсі – від одного слова до десятитомної роману, від монологу до спору на Площі Юніон » [42, с.9]. Дискурс є доволі обширним та не обмеженим однією

науковою площиною поняттям, тому у сучасному мовному континуумі вільно співіснують різні види дискурсів: філософський, ідеологічний міфологічний, релігійний, медійний, політичний тощо.

Вивченням дискурсу як лінгвістичного явища і його різновидів займалися такі видатні зарубіжні вчені як З. Харріс [42], Т. ван Дейк [5], Н. Арутюнова [2], Ф. Бацевич [3].

У «Словнику термінів міжкультурної комунікації», Ф. Бацевича знаходимо, на нашу думку, найбільш доцільне визначення дискурсу: «Дискурс – це тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, тривалий у часі процес, утілений у певній (інколи значній) кількості повідомлень; мовленнєвий потік, що має різну форму вияву (усну, писемну, друковану, паралінгвальну тощо), відбувається у межах одного чи кількох каналів комунікації, регулюється стратегіями і тактиками учасників спілкування і являє собою складний синтез когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психічних, психологічних тощо) чинників, які визначаються конкретним колом «форм життя», залежних від тематики спілкування, і має своїм результатом формування різноманітних мовленнєвих жанрів» [3, с.23]. Подане визначення пояснює сутність дискурсу з урахуванням його обширності та різноплановості. У загальному розумінні за визначенням Ф. Бацевича дискурс виступає текстом, що створюється за конкретних обставин, у конкретній ситуації (інтерв'ю, політичні дебати, побутова розмова, наукова конференція тощо) із застосуванням визначених стратегій і тактик, в залежності від мети, якої необхідно досягнути (маніпуляції, аргументації, персвазії та ін.). Результатом є текст, якому надано риси одного з мовленнєвих жанрів (наукового, офіційно-ділового, публіцистичного тощо).

Політичний дискурс відображає різні суспільно-політичні явища країни і навіть є елементом її культури та об'єктом дослідження представників різних галузей науки.

Ми вважаємо, що політичний дискурс потрібно розглядати як мінімум із 3-х позицій:

- індивідуально-герменевтична позиція, що дозволяє з'ясувати індивідуальні смисли, які вкладав інтерпретатор та (або) автор політичного дискурсу в певних обставинах;
- соціопсихолінгвістична позиція, що використовується для оцінювання ефективності досягнення політичних цілей оратором;
- фізіологічна позиція, з якої політичний дискурс розглядається як і будь-який інший текст але з безпосереднім використанням політичного та ідеологічного тла.

Феномен політичного дискурсу досліджували: І. Вільчинська [6], О. Шейгал [39], А. Загнітко [17], Л. Масенко [24], М. Діденко [13].

О. Шейгал ототожнює поняття політичної комунікації та політичного дискурсу та виділяє такі підходи до вивчення їх:

1) дескриптивний підхід (публічні виступи, мовна поведінка політиків та їхні мовні засоби аналізуються з точки зору риторики);

2) критичний підхід (розглядає мовлення як засіб влади та соціального контролю і здебільшого спрямований на вивчення соціальної моралі, вираженої у мові чи дискурсі);

3) когнітивний підхід (моделює структури свідомості учасників політичної комунікації за допомогою опису використаними ними одиниць у політичному дискурсі)[39, с. 20].

Політичний дискурс розглядав М. Діденко, більшою мірою аналізуючи політичні виступи, та подавав таке визначення: «Дискурс є комунікативною дією, що відбувається між мовцем і слухачем (спостерігачем та ін.) в процесі комунікативної дії в певному часовому, просторовому і іншому контексті. Ця комунікативна дія (КД) може бути мовною, письмовою, мати вербальні і невербальні складові. Типові приклади – побутова розмова, діалог між лікарем і пацієнтом, читання газети. Дискурс у вузькому сенсі (як текст або розмова). Як правило,

виділяють тільки вербальну складову КД і говорять про неї далі як про «текст» або «розмову». У цьому сенсі термін «дискурс» позначає завершений або триваючий «продукт» КД, його письмовий чи мовний результат, який інтерпретується реципієнтами. Тобто дискурс у найзагальнішому розумінні – це письмовий чи мовний вербальний продукт комунікативної діяльності.» [13, с.8 – 9]

Наведемо ще кілька цікавих, на нашу думку, визначень політичного дискурсу:

- 1) політичний дискурс – це будь-які мовленнєві утворення, суб'єкт, адресат або зміст яких корелюється зі сферою політики [12, с.23];
- 2) політичний дискурс – це комплекс мовленнєвих структур у певному лінгвістичному контексті – контексті політичної діяльності, політичних поглядів і переконань разом з її негативними проявами (наприклад, ухилянням від політичної діяльності, відсутністю політичних переконань та ін.) [9, с.20];
- 3) дискурс як знак своєрідної знакової системи, в якій відбувається модифікація семантики і стандартних мовних дій [10, с.3];
- 4) як форми соціальної дії, що знаходиться під впливом владних структур та історичних процесів [40, с.6];
- 5) як спеціальне використання мови для актуалізації певної ментальності або для реалізації особливостей ідеології, що передбачає дію граматики, лексикону, правил функціонування слів і синтаксису, а також особливу прагматику [11, с.108 – 109].

Існує два основних підходи до трактування політичного дискурсу.

Представники першого підходу, в число яких входить Т. Ван Дейк, під політичним дискурсом розуміють фрагменти дійсності, що мають часову довжину, логіку розгортання (сюжет) і які являють собою закінчений твір, сформований на основі організації смислів (закінчений «твір», наприклад, у вигляді тексту) з використанням смислового коду (словника тощо). Завдання аналізу тут полягає в тому, щоб досягнути

внутрішню логіку явища і виявити способи, прийоми, за допомогою яких сюжет конструюється і розгортається в реальності, а мовним матеріалом виступають заяви політиків, політичних оглядачів та коментаторів, публікації у ЗМІ, матеріали спеціалізованих видань, що мають справу з різними аспектами політики. [5, с. 44]

Прибічники другого підходу, представницею якого є Т. Радзієвська, вважають, що: «Політичний дискурс є комунікативна подія, яка відбувається між тим, хто говорить і слухає (спостерігачем та ін.) у процесі комунікативної дії в певному часовому, просторовому й іншому контексті. Ця комунікативна дія може бути мовною, письмовою, мати вербальні і невербальні складові» [31, с.153].

За умови застосування такого підходу, політичний дискурс буде визначати як «мовну подію» не «міжперсональний діалог», а «соціальний діалог», що відбувається через суспільні інститути між індивідами, групами, а також між самими соціальними інститутами. Згідно з таким підходом політичний дискурс – це безпосередньо дискурс політиків. Він формується в контексті функціонування політичних інститутів (засідання уряду, сесія парламенту, з'їзд партії) і є політичним, якщо супроводжує політичний акт у відповідній інституційній атмосфері.

Беручи до уваги всі визначення, можемо сформулювати трактування політичного дискурсу як виду комунікації, в основі якого лежить навіювання, пропаганда певних політичних ідей, обмін цими ідеями, співставлення та співіснування позицій і поглядів учасників політичного життя задля досягнення визначених політичних цілей. Основними функціями політичного дискурсу є маніпулювання, персвазія та вплив у політичному просторі. Але до дискурсивного простору політики відносимо не тільки мову політичних діячів, а й будь-які тексти (писемні чи усні), які виникають у політичному контексті.

1.2. Мовна гра: засоби створення, функціонування у політичному дискурсі

Науковий інтерес до феномену мовної гри пояснюється багатогранністю цього явища. Відповідно, мовну гру розглядають у багатьох аспектах: комунікативному, семіотичному, лінгвістичному, культурологічному. Явище мовної гри активно досліджували як зарубіжні, так і вітчизняні науковці: Л. Вітгенштейн [7], Н. Арутюнова [2], О. Сковородников [34], Т. Космеда [21], Н. Третьак [36], О. Халіман [21] та ін.

Автором терміну «мовна гра» є австрійський філософ Л. Вітгенштейн, який вважає проявами мовної гри накази, прохання, жарти тощо. Таким чином, за визначенням Л. Вітгенштейна: «Мовна гра - це особлива діяльність мовних носіїв, що має за мету створення змістів, які демонструють зв'язок мови і законів природи та логіки» [7. с.82].

Терміном «мовна гра» позначають «ті явища, коли мовець «грає» з формою мовлення, коли вільне ставлення до форми мовлення співвідноситься з естетичним завданням. Це може бути і невинний жарт, і вдала іронія, і каламбур, і різні види тропів (порівняння, метафора, перифраза тощо)» [14. с.93].

На нашу думку вдалим є визначення мовної гри, подане О. Сковородниковим: «Мовна гра – це творче, нестандартне використання будь-яких мовних одиниць та/або категорій для створення влучних висловів, в тому числі – комічного характеру, яке характеризується відхиленням від мовної/мовленнєвої, в тому числі, стилістичної, логічної норми».[34, с. 54].

Деякі дослідники, наприклад Б. Обротько, трактують мовну гру як «свідоме порушення мовних норм, правил мовної поведінки, перекручення (викривлення, спотворення) мовних кліше для надання повідомленню більшої експресивної сили [28, с. 158].

Т. Космеда та О. Халіман у своїй монографії подають іншу інтерпретацію цього поняття: «Мовець у своєму мовленнєвому креативі навіть не порушує чогось, а лише слідує мовним настановам і виправляє несправедливість, заповнюючи лакуни через відсутність готових засобів, доводячи мовну систему до умовної ідеальності, що мотивовано відповідними комунікативними потребами» [21, с. 18]. Також дослідниці зазначають, що на сьогодні явище мовної гри найдетальніше досліджено на фонетичному, лексикосемантичному та фразеологічному мовних рівнях.

Існує багато способів введення гри слів у мовний простір, найбільш вдалою ми вважаємо класифікацію, яку подає Н. Третьак. Дослідниця виділяє два основних типи та 7 видів засобів інтеграції мовної гри у текст.

Фонетично-графічні засоби введення мовної гри:

- заміна (пропуск, перестановка, додавання) букв, від чого слово не тільки змінює своє значення, але й набуває експресивного забарвлення;
- перефразування;
- гра зі сполучуваністю: порушення сполучуваності слів, що є лексичною помилкою, однак у контексті набуває особливого іронічного відтінку. Опорний елемент гри зі сполучуваністю слів – слова, які позначають явища і поняття інших соціальних сфер, а потрапляючи в «чужий» для них контекст, надають висловленню експресивного значення, загострюють увагу одержувача інформації на актуальних проблемах сьогодення;
- використання абревіатур.

Лексико-семантичні засоби введення мовної гри:

- переосмислення значення відомого слова чи словосполучення;
- перефразування: за основу береться відоме гасло, фраза, прислів'я, приказка і трансформується відповідно до ситуації;

– гра зі сполучуваністю: порушення сполучуваності слів, що є лексичною помилкою, однак у контексті набуває особливого іронічного відтінку [36, с. 311].

У своїй класифікації дослідниця не вказує метафору, але ми вважаємо, що до лексико-семантичних засобів відноситься і метафоризація слова, яка виступає одним із найяскравіших способів створення мовної гри, адже застосування метафори спонукає людину до роздумів над актуальними питаннями сьогодення, допомагає формувати певні світоглядні орієнтири. Проте інколи метафора може бути й засобом маніпулювання людською свідомістю.

На сучасному етапі Х. Дацишин виділяє два аспекти категоризації метафори у політичному дискурсі:

- перший зумовлений необхідністю мовної диференціації нових понять, внаслідок чого виникає концептуальна метафора. Як приклад можемо навести такі, що позначають сталі суспільно-політичні реалії: гілки влади, податковий прес, архітектура безпеки, хвиля страйків.
- другий аспект – нова категоризація реальності, пов'язана із вторинною номінацією фрагментів дійсності. Це явище охоплює весь спектр політичних реалій. [11, с. 112]

Функціонування метафори у політичному просторі розглядали такі мовознавці як Х. Дацишин, О. Жулавська, О. Чорна, Д. Каліщук.

Використання фразеології у політичному дискурсі теж є одним з найбільш продуктивних різновидів створення мовної гри, адже сам факт інтеграції фразеологізму до усталеного в політиці офіційно-ділового стилю, уже є проявом гри слів. Як зазначає Т. Князь: «У політичному дискурсі фразеологізми вважають певними смисловими центрами в мовленні політиків і політологів, які використовують їх з метою зосередження уваги суспільства на певній проблемі чи соціальному явищі. Фразеологічні одиниці завдяки своїй влучності й оригінальності

сприяють реалізації одного з основних завдань – прагматичного впливу на адресата» [22, с. 63]. Відповідно, фразеологія у політичному контексті виконує функцію переназивання об'єктів чи явищ дійсності, індивідуалізації та урізноманітнення мовлення, висміювання та дискредитації політичного діяча чи явища.

Отже, використання мовної гри є потужним засобом впливу на формування електоральних настроїв, адже впливати на сферу чуттєвого значно легше, аніж на сферу раціонального. Логічна аргументація потребує значних інтелектуальних зусиль для формування стійких політичних поглядів чи переконань. Значно простіше викликати потрібну психоемоційну реакцію, а слідом за нею оцінку явища, події чи персони засобами мовної гри.

РОЗДІЛ II. МОВНА ГРА У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

2.1. Метафоризація у сучасному політичному дискурсі як спосіб маніпулювання свідомістю реципієнта

У сучасному політичному дискурсі спостерігається висока частотність використання метафор, і це, перш за все, зумовлено тим, що метафора набула статусу як найбільш доцільного засобу непрямого зображення політичних реалій, так і способу формування електоральних настроїв.

Яскравим прикладом такої метафоризації є фраза, яку під час дебатів на НСК «Олімпійський» сказав кандидат на пост Президента України й чинний на той час керівник держави Петро Порошенко: *«Пане Володимире, ви самі казали, що ви кіт у мішку. Ви не кіт у мішку, ви – мішок, а у вашому мішку сьогодні «коти», включаючи олігархів, колишніх регіоналів та всього того, що загрожує моїй державі, і ми вас не допустимо до влади, шановний пане Володимир»*. Первинне значення фразеологізму «купити kota в мішку» – придбати невідомо що, не дивлячись та не знаючи його суті, властивостей. Таке метафоричне вживання надає йому іншого значеннєвого відтінку. Використовуючи зооморфну метафоризацію, Порошенко навпаки – натякає на очевидність зв'язків Зеленського з олігархатом, репрезентує його як своєрідного «провідника» олігархів до влади. Таким чином фразеологізм набуває різкої негативної семантики та, відповідно, виконує функцію дискредитації опонента.

Метафора з політичного блогу Валерія Пекаря: *«Росія — остання імперія світу, як вважає багато дослідників. Майже всі подібні імперії припинили своє існування. Можна сказати, що імперії — динозаври XXI сторіччя»* (<https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2831570-aka-ukraina->

[potribna-rosii.html](#)). За семантикою така метафора є зооморфною, за емоційним забарвленням – негативною. Асоціація з хижою істотою апелює до емотивної складової особистості реципієнта, складаючи в підсвідомості образ «імперії-рептилії», який в свою чергу формує негативні настрої в електораті.

«Весна прийде – саджати будемо» – передвиборне гасло Володимира Зеленського, прозорий натяк на обіцянки про арешт топчиновників. Семантичний різновид метафори: ботанічна/землеробська. Така гра слів викликає зацікавленість реципієнта, апелює як до раціональної, так і до емотивної складової сприйняття. Вищезазначена цитата дуже швидко набула популярності і один з керівників «Квартал 95» Олександр Пікалов в інтерв'ю для інтернет-газети «Українська Правда» сказав: «Хочу дочекатися **посадок**. Хочу подивитися»(<https://www.pravda.com.ua/articles/2019/09/3/7225112/>). Відповідно, саме слово «посадка» є основою цієї метафори. На сайті інформаційного агенства УНІАН знаходимо такий заголовок: «У «Служі народу» розповіли, коли варто чекати на «посадки»: цієї весни точно треба». Відповідно, можна виокремити тенденцію вживання слова «посадка» у метафоричному значенні, що з часом може призвести до деривації поняття. З точки зору впливу на реципієнта, така гра слів вибудовує своєрідний місток взаєморозуміння між політиком і електоратом. Відсутність термінології, офіційної лексики, вживання простих слів, розмовний стиль допомагають сформувати образ саме «слуги народу», підвищують рівень довіри до політичного представника.

Фраза з інтерв'ю Володимира Зеленського The Guardian: «*Ти просто бігаєш, як на кораблі: всюди діри, і ти руками й ногами закриваєш це. Це те, в чому ми зараз живемо. Ми закриваємо діри*» (<https://www.president.gov.ua/news/intervyu-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-guardian-60085>). За семантикою ця метафора машинно-просторова (корабель – машина, діри – простір). Корабель символізує

Україну, а діри – політичні, економічні, освітні, тощо проблеми держави. Використовуючи такий мовний зворот, політик апелює до «людського начала», викликає співчуття та позитивні емоції.

Техніка дискредитації за допомогою метафори використана і в пості офіційного акаунту президента на фейсбуці: *«Але подивіться, який гарний вигляд зараз має «Опозиція». Така фігура! А знаєте, чому? Тому що зараз їй просто не дають «солоденького»,* – пише президент. За допомогою використання метонімії належності як різновиду метафори «Опозицією» Зеленський завуальовано називає Юлію Тимошенко. А під «солоденьким» має на увазі місце у Верховній Раді. Відразу на підсвідомому рівні виникає асоціація з образом Юлії Тимошенко за часів перебування на посаді прем'єр-міністра, а відповідно і з махінаціями та двома випадками засудження. Використання цієї метафори виконує не тільки функцію дискредитації опонента, а й привертає додаткову увагу до поста та сприяє зацікавленості реципієнта. За семантикою метафора є побутовою, відповідно, легко сприймається та аналізується пересічною людиною.

Запитання журналістки 24 каналу в інтерв'ю з Юрієм Рубаном: *«В такому разі незрозуміло, як, реагуючи одночасно на кардинально різні точки зору, президент зможе **пройти між двох електоральних вогнів і не «згоріти»?**»*. Метафора стихії на назву громадян України «два електоральні вогні» підкреслює гостроту конфлікту протилежності думок народу щодо президентства Зеленського. Відповідно слово «згоріти» номінує президентську посаду. Подана метафора слугує інструментом пробудження цікавості до вислову та індивідуалізації мовлення оратора.

Вислів Володимира Зеленського з інтерв'ю для The Guardian: *«Тому багато економічних процесів – вони стагнували, тобто вони сьогодні кожного дня **прориваються**, вибачте, **як прищ у 18-річного**. Ти не знаєш, де, коли саме, як він з'явиться»* (<https://www.president.gov.ua/news/intervyu-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-guardian->

[60085](#)). Саме іменникова метафора дає найбільш стійку оцінну характеристику політичному явищу (в цьому випадку процесам економіки) та надає певного емоційного відтінку. Семантично цю метафору можна категоризувати як антропоморфну на позначення ознак зовнішності, за емоційно-оцінним спрямуванням як негативно марковану. Основою є загальноживане слово, що не потребує додаткових пояснень, тому метафора легка для осмислення пересічною людиною та дозволяє здійснювати вплив, апелюючи до емотивної складової особистості.

Цитата з виступу президента на позачерговому засіданні Верховної Ради: *«Пенсійний фонд залишається величезною неефективною машиною, яка тільки на своє утримання «проїдає» 5 мільярдів гривень»* (<https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-na-pozacher-60017>). За семантикою подана метафора є машинно-побутовою. («машина» – машинна метафоризація, «проїдає» – побутова) За емоційним забарвленням сама по собі є нейтральною і саме в цьому контексті набуває різко негативного оцінного значення.

«Вони хочуть закрити рота тому, хто гавкає багато. А я не перестану гавкати. Негарно. Я не знаю, що сказати, але я просто хочу, щоб ви бачили всі, бо я потім не доведу, що я це все знайшов» (<https://tsn.ua/ukrayina/hochut-zakriti-rota-tomu-hto-gavkaye-bagato-u-chemiveckiy-oblasti-v-kabineti-mera-znayshli-proslushku-1518468.html>). Ця дієслівна метафора з семантичної точки зору є зооморфною. Проте з точки зору емоційного забарвлення можуть виникнути труднощі, адже зазвичай переносне вживання слова «гавкати» («говорити» зі зневажливим відтінком) має негативний відтінок, проте в цьому контексті його можна розцінювати і як таке, що має позитивну номінацію (сповіщати про щось, викривати неправду). У будь-якому разі, така гра слів однозначно індивідуалізує текст мовця та привертає до нього загальну увагу.

Вислів Петра Порошенка: *«Ледве не кожний стовп обсіли голуби миру... Тільки тінь від них, від цих голубів, неначе від двоголового (орла - УНАН). І хай вас не вводить в оману заспокійливе воркотання, бо у дзьобах у цих горлиць – насіння миру на російських умовах»*(<https://www.unian.ua/politics/10267896-poroshenko-rozpoviv-pro-golubiv-miru-iz-tinnyu-dvogolovogo-orla.html>). Комбінація іменникової та дієслівної метафор у граматичному плані вираження, і зооморфної та ботанічно-землеробської у семантичному. Зазвичай словосполучення «голуб миру» має позитивну емоційно-оцінну характеристику, проте завдяки метафоричному вживанню в такому контексті набуває негативного значення. Під «воркотанням» розуміємо пені обіцянки, а «насіння миру» – те, що хочуть видавати за мир. Загалом, вислів виконує функцію своєрідного впливу, а саме персвазії.

Метафора персоніфікації також є досить поширеним засобом мовної гри. «Політична реальність – живий організм» є найпродуктивнішою схемою персоніфікації в українському політичному дискурсі.

Яскравим прикладом є цитата з виступу Юлії Тимошенко: *«Це не українська Верховна Рада по її складу і вона вже не буде служити Україні. І чим швидше народ України позбавиться від такого президента і від такої Верховної Ради, і їх породження – такого уряду, тим швидше Україна зможе повстати на повний зріст»*.(<https://www.pravda.com.ua/news/2020/03/31/7245814/>). Персоніфіковані образи Верховної Ради та України можна розцінювати як антропоморфну метафору. Крім цього, поданий вислів містить ще й військову семантику, виражену дієслівною метафорою «служити». Виконує функцію персвазії. Подібним є і наступний приклад: *«Сьогодні я з усією відповідальністю заявляю: Україна повністю вичерпала весь історичний запас страждань, лихоліття та невдач. Відсьогодні ми розпочинаємо нову епоху – епоху успіху, щастя і процвітання. Сьогодні починається поступ України до її справжньої величі!»*(<https://ba.org.ua/yuliya-timoshenko-ya-jdu->

[peremagati/](#)) Антропоморфна персоніфікація допомагає розкрити емоційно-оцінне забарвлення вислову та виробити на підсвідомому рівні асоціацію «реципієнт – Україна». Виконує маніпулятивну функцію, збагачує та індивідуалізує текст.

У фразі, яку сказав президент під час виступу на форумі RE:THINK. Invest in Ukraine в Маріуполі: *«Ви точно чули про бізнесменів, які не повірили в Google або втратили можливість придбати WhatsApp за невелику суму. Україна – це країна можливостей. І сьогодні вона стукає у ваші двері. Але, як кажуть, opportunity never knocks twice (укр. «шанс ніколи не стукає двічі). Тому не прогайте можливості, будь ласка. «Не просніть» Україну»*. Персоніфікований образ України, яка «стукає у двері», у поєднанні з наступним реченням дають асоціацію «Україна – шанс», яка в свою чергу підсилює значення наступної фрази. Відповідно, підсвідомо формується ще одна асоціація: «вклад в Україну – вдалий вклад». Тому, можемо зазначити, що подана метафора виконує персвазійну функцію.

Цікавою є група персоніфікацій на позначення політично-економічних явищ: *«Ми постійно чули про економічний стрибок, але є враження, що економіка брала розгін, спіткнулась і ризикує проїхатись обличчям по землі»* (<https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-na-pozacher-60017>). Семантично виділяємо метафору спорту («стрибок», «брати розгін») у поєднанні з уособленням, яка в емоційно-оцінному плані є нейтральною. Негативного значення вислову надає жаргонне «проїхатись обличчям по землі».

«Та наразі виглядає так, що в цьому бою контрабанда відправила митницю в нокаут» (<https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-na-pozacher-60017>). Іменникова метафора з використанням спортивної термінології («нокаут») та персоніфікований образ явища контрабанди формують негативне значення вислову.

Отже, метафора, ретранслюючи властивості та ознаки предметів реального життя на політичні явища, створює у свідомості людей образи. Значення метафори в українському політичному дискурсі не можна недооцінювати: її використання оживляє офіційні тексти а також дозволяє побачити та уявити певні процеси, висвітлює їх сутність, дозволяє краще зрозуміти, оцінити, та визначити певні ознаки політичних явищ. В таких випадках метафори виступають не лише суто мовною прикрасою, вони відображають конкретний спосіб трактування політичних подій, який впливає на характер відповідних рішень та дій реципієнта, а також на засоби ведення політичного діалогу. У функціональному сенсі метафорична подача інформації спрямована на оптимізацію комунікативного впливу на реципієнта. Метафора психологічно полегшує сприйняття інформаційного матеріалу й одночасно привертає увагу та довіру людини до думки мовця, чим і зумовлене активне використання метафоризації в сучасному політичному дискурсі. Уособлення як різновид метафоризації займає одну з провідних позицій за кількістю створення висловів із її застосуванням. Легка за способом творення і проста для сприймання пересічним громадянином, персоніфікація дозволяє створювати оригінальні, індивідуалізовані тексти, за допомогою яких можна впливати на підсвідомість або чуттєву сферу особистості реципієнта.

2.2. Функціонування фразеологізмів як засобу мовної гри у сучасному українському політичному дискурсі

Інтеграція фразеології у політичний дискурс є стилістичним відхиленням від норм загальноприйнятого у політиці офіційно-ділового стилю, а отже має повне право називатись прийомом мовної гри.

У політичному дискурсі фразеологія розглядається як певний смисловий центр у мовному просторі політики, який використовують для

фокусування соціальної уваги на конкретних проблемах чи соціальних явищах. Завдяки своїй неординарності та влучності, фразеологізми допомагають досягти головної мети – прагматичного впливу на реципієнта. Мовлення, багате на фразеологічні одиниці буде притягувати суспільну увагу, слугуватиме засобом агітації, маніпуляції, впливу, дискредитації та персазії.

Фразеологічна єдність «на носі» означає наближення якоїсь події, є стилістично нейтральною, за семантикою антропоморфно-анатомічною, та переважно виконує функцію індивідуалізації мовлення і привертання уваги до висловлювання: *«У Зеленського попередили: пом'якшення карантину поки не буде, «на носі» найбільша загроза.»* (<https://www.pravda.com.ua/news/2020/04/8/7247001/>) Цікавим є неоднозначність використання цього фразеологізму, адже в його можна розуміти як в первинному значенні, так і в контексті пандемії, адже бактерії та віруси, за словами лікарів, концентруються саме на носі.

А от у цьому випадку, вживання фразеологізму однозначне і виконує переважно роль засобу індивідуалізації та актуалізації тексту, привертання уваги до нагального питання шляхом використання засобів мовної гри: *«На носі іспити та ЗНО, а Рада і не думає призначити міністра освіти»* (<https://ua.112.ua/mnenie/na-nosi-ispyty-ta-zno-a-rada-i-ne-dumaie-pryznachaty-ministra-osvity-530421.html>).

Фразеологічне зооморфне зрощення «козел відпущення» за своїм первинним значенням є особливою твариною в юдаїзмі, на яку символічно покладали гріхи всього єврейського народу, а після відпускали в пустелю на свято Йом-Кіпур. Тому, у переносному значенні «козлом відпущення» називають людину, на яку постійно звалюють чужу провину, або яка незаслужено несе відповідальність за помилки інших. Поданий фразеологізм має неоднозначне емоційно-оцінне забарвлення і може виступати як засобом дискредитації персони, так і способом апеляції до емотивної складової реципієнта з метою викликати жалість та

співчуття. Перший варіант реалізований у наступному вислові: *«З урахуванням того, що дива не сталося і з 1 січня ціна на газ для населення точно виросте, Зеленському потрібен буде козел відпущення. І, схоже, він уже обраний з числа оточення Зе. Ним стане прем'єр Олексій Гончарук, до якого багато претензій і який єдиний з топів не має істотного рейтингу підтримки. Його не шкода.»* – таку думку висловив відомий політолог, ведучий «Прямого» Тарас Березовець у своєму Telegram-каналі.

А от, наприклад, така фраза є реалізацією співчутливої конотації: *«При чому в нинішній час, я бачу, що це нав'язується ніби, щоб нинішній президент, перепрошую, був козлом відпущення за всі питання, які відбуваються в суспільстві, щоб він за це відповідав. Приклад, організація ДБР і інших структур, які невідомо чим мають займатися, недолуга реформа судової системи, так звана децентралізація, якої не відбувається»,* – Олександр Мороз («Кожен з нас президент», ZIK, ефір від 3.01.2020)

Фразеологічне зрощення «ахіллесова п'ята» міфологічного походження та антропоморфно-анатомічної семантики, використовують для номінації певних проблем у тому чи іншому політичному аспекті, так зване «слабке місце». Емоційно-оцінне спрямування визначається як негативне. Може виконувати як функції індивідуалізації, увиразнення мовлення, переконання, так і функцію дискредитації особистості: *«Що не вдалося? Найскладніше питання – це питання передачі кордону під контроль України. Це дуже смішно, тому що це наш кордон і це передача нашого кордону ж нам, але дійсно це слабке місце, «ахіллесова п'ята» Мінських угод – те, що було підписано нашої стороною, на жаль, ми підписали, що нам передають контроль тільки після виборів на тимчасово окупованих територіях»* – Володимир Зеленський. («Право на владу», «1+1», випуск 56 від 12.12.2019)

Наступний вислів набуває влучності та експресивності саме завдяки введенню до нього фразеологізму: *«А тим часом із перших акордів гри на кабмінівському баяні звучать очевидні наслідки кадрових перетасовок. По-перше – відкликання урядом Шмигала 82 законопроектів і восьми проєктів постанов, внесених Кабміном Гончарука, серед яких – критикований опозицією закон «Про працю» і **ахіллесова п'ята** Ігоря Коломойського – законопроект, що забороняє колишнім власникам повертати свої банки – прийняття цього документа є однією з чільних вимог МВФ»*(«Україна молода», випуск №30 від 18.03.2020). Автор в оригінальній формі вказує на невдоволення олігарха через прийняття законопроекту, чим викликає підвищений інтерес до статті.

Комбінація двох фразеологічних одиниць надає вислову оригінальності та влучності: *«Уже друга весна **на носі**, а у нас досі немає посадок. Ось це **ахіллесова п'ята** не лише нашого правосуддя, а всього нашого політичного класу»* – політичний експерт, заслужений журналіст України Володимир Кацман («Чудова четвірка», ЗІК, випуск від 14.02.2020). В цьому випадку «на носі» розуміємо у значенні «скоро», а от «ахіллесова п'ята», безперечно, має значення «слабке місце», проте в такому контексті може означати ще й невиконану обіцянку.

Фразеологічне зрощення «брати бика за роги» семантично є зооморфним і означає рішучу дію. Відповідно, емоційно-оцінна характеристика цієї ідіоми – позитивна. Така гра слів може бути використана для додавання мовленню оригінальності та є виявом сугестії задля формування позитивних електоральних настроїв. *«У своїй передвиборчій кампанії Володимир Зеленський наобіцяв нам країну мрії. Та без провладної коаліції в Раді та лояльного уряду – шансів у нього немає. Він прекрасно це розуміє і часу чекати до осені в нього також нема. Тому він вирішив **брати биків за роги** та розпускати Раду»*(https://24tv.ua/goloborodko_vs_zelenskiy_yakimi_diyami_vstig_rozc_haruvati_noviy_prezident_n1158290). У цьому контексті фразеологізм

набуває позитивної конотації, свідчить про рішучість та впевненість дій президента.

Зооморфна ідіома «ведмежа послуга» означає невдалу послугу, яка в кінцевому рахунку має негативні наслідки для того, кому її надали. Через свою конотацію це сполучення стає засобом зображення невдач у політичній дійсності та їх негативних наслідків: *«Головна проблема сьогодні полягає в тому, що Володимир Зеленський не зміг встановити ефективного контакту з лідерами Франції та Німеччини. Крім того, ситуацію погіршують два важливі чинники. Перше — це ініціатива Назарбаєва (читайте — Кремля) організувати зустріч тет-а-тет Путіна і Зеленського, що може сприйматися дуже негативно Європою. По суті, це своєрідна «ведмежа послуга» Назарбаєва щодо президента України»* (<https://nv.ua/ukr/opinion/normandskiy-format-z-putinim-chomu-zelenskiy-ne-govorit-pro-peremogu-novini-ukrajini-50053805.html>).

Фразеологізм негативної конотації вказує на двоякість послуги, яку надає політичний діяч українському президенту.

У деяких випадках вживання фразеологічної одиниці може додатково породжувати інші види мовної гри: *«Стус без шансу на захист: ведмежа послуга Медведчука»*(<https://www.pravda.com.ua/news/2019/12/16/7235011/>). Відповідно, цей приклад цікавий ще й наявністю іменникової пари «ведмідь – Медведчук», що є свого роду каламбуром.

Згущувати фарби – фразеологічне зрощення з мистецькою семантикою, що означає сильне перебільшення, зображення чогось значно гіршим, ніж є насправді. Відповідно має негативні емоційно-оцінні характеристики. Використовується переважно для урізноманітнення мовлення та передавання песимістичних настроїв. Під час позачергового засідання Ради Ірина Венедіктова відповіла на питання депутата від "ЄС" Миколи Княжицького: *«Кожен правник в цій державі має стояти на принципах верховенства права. Цей принцип позбавляє*

нас якихось інших механізмів і коридорів. Мені здається, **не треба згущувати фарби**. Завжди генеральний прокурор може вийти в комітет ВР, ви можете його запросити, можете прийти до нього і задати всі питання. В Україні немає політичних переслідувань. На цьому треба наголошувати. А злодій має сидіти в тюрмі». Використання фразеологічної одиниці надає мовленню експресивності, переконливості, індивідуальності.

Наступний приклад більшою мірою має значення невпевненості, ніж негативу: «Не хотів би, звичайно, **згущувати фарби**, але вся ця розкоординерованість і суєта у владі нічого, крім песимізму викликати не може», – зазначає політолог Олександр Кочетков (<https://lenta.ua/ua/cherez-terni-do-radi-hto-i-chomu-stvoryue-pereshkodi-dlya-roboti-parlamentariyiv-43268/>).

Інколи зустрічаються ще й модифіковані фразеологічні одиниці. Вони зазнають контекстуальних трансформацій для надання вислову більшої влучності та яскравішого емоційно-оцінного забарвлення: «Актори люблять Голлівуд й Зеленський **співатиме під дудку Америки**» (<https://uapress.info/uk/news/show/177162>) Модифікація фразеологічної єдності «танцювати під чужу дудку», первинне значення якої – знаходитись під впливом, діяти не за власним бажанням. Загалом, поданий варіант істотно не змінює свого значення, а лише здійснює пристосування до контексту. Але, на нашу думку, заміна дієслова несе додаткове значення навантаження. Якщо «танцювати» однозначно номінує дію, то «співати» в такому контексті означає ще й метфору на «говорити», відповідно таке поняття є більш обширним та має значення «діяти не за власним бажанням і говорити те, що хочуть інші». Мистецька семантика ще раз підкреслює рід діяльності Зеленського. Загалом, вислів має негативну конотацію та використаний для дискредитації політичної особи.

Цікавим є також вислів: «*Через терни до ради: хто і чому створює перешкоди для роботи парламентаріїв.*» (<https://lenta.ua/ua/cherez-terni-do-radi-hto-i-chomu-stvoryue-pereshkodi-dlya-roboti-parlamentariyiv-43268/>) Лексична трансформація афоризму «через терни до зірок», який означає, що людина, аби досягти поставленої цілі або певних вершин, має пройти важкий і часто «тернистий» шлях. В цьому випадку модифікація зумовлена контекстом вживання у політиці, завдяки чому фразеологізм набуває жартівливого значення. Контекстуально під «тернами» розуміється страх перед вірусом або ж приховане за ним небажання працювати, відповідно, вислів набуває саркастичного характеру, слугує засобом непрямого висміювання парламентаріїв.

Отже, введення фразеологізмів у політичний дискурс маємо право розглядати як вияв мовної гри, адже це є порушенням стилістичної цілісності та відхиленням від загальноприйнятого в політичному дискурсі офіційно-ділового мовного стилю.

Найчастіше у політичному дискурсі трапляються фразеологічні зрощення (ідіоми), зовсім рідко інші види (єдності та сполучення). Цікавими є модифікації фразеологічних одиниць зумовлені певним контекстом, які надають вислову емоційно-оцінного значення та сприяють актуалізації певних питань сьогодення.

2.3. Перифраз та фонетично-графічні засоби введення мовної гри

Перифразом називають мовний зворот, який використовується замість звичної назви конкретного об'єкта і складається з різних форм опису його суттєвих та характерних ознак.

Найбільш обширною, яскравою та цікавою є група перифраз на позначення політичних діячів. Це пов'язано з підвищеною політичною активністю в соціокультурному середовищі, зникненням одних та появою інших неординарних особистостей.

Під час передвиборчої кампанії особливої популярності набрали перифрази на колишнього Президента Петра Порошенка:

1) *Порох* – перифраза, заснована на порівнянні політичної ситуації під час президентства Порошенка із «сидинням на бочці з порохом» (небезбека, ненадійність). Але може мати й позитивну конотацію, адже порох – зброя, викликає асоціацію із захищеністю.

2) *Шоколадний заєць, Шоколадний, Шоколадний Петя, «Петро Рошенович»* – перифрази, зумовлені загальновідомим фактом належності шоколадної фабрики «Рошен» політикові;

3) *Пеця, ПеПе* – зооморфна алегорія, заснована на прізвищі. Пеце – свинка з одноіменного мультфільму, ПП – ініціали (Петро Порошенко), читається як «пе пе». Пеця – просторічна назва свині.

Майже всі вони мають різку негативну семантику, зумовлену гнівними настроями щодо Порошенка в суспільстві.

Не менше перифраз і на чинного Президента України Володимира Зеленського:

1) *«клоун», «блазень», «комік»,* – перифрази, вмотивовані колишнім родом діяльності;

2) *«Вова», «Володька»* – фамільярні, виникли через зневажливе ставлення до недосвідченого політика;

3) *«Зеля», «Зелений»* – перифрази, які походять від прізвища та назви політичної сили;

4) *«Слуга народу»* – за назвою партії та одноіменним серіалом.

Через неодноразові натяки на зв'язок президента з олігархом Ігорем Коломойським, бізнесмен став досить обговорюваною персоною у політичному дискурсі і навіть отримав перифрастичне прізвисько: *Бсня* – так його прозвали через асоціацію з гангстером із «Одеських оповідань» Ісааком Бабелем, але сам Коломойський стверджує, що його називають так через схожість з левом Боніфацієм – героєм радянського мультфільму. На честь олігарха у народі назвали навіть законопроект: *«Рада у першому*

читанні підтримала «антиколомойський» закон»(<https://www.pravda.com.ua/news/2020/03/30/7245755/>). Законопроект щодо удосконалення певних механізмів регулювання банківської діяльності, але У ЗМІ його називають не інакше як «антиколомойський закон», оскільки він є однією з вимог Міжнародного валютного фонду щодо неможливості повернення "Приватбанку" олігарху Ігору Коломойському. Заміна довгої офіційної назви закону на коротку, влучну, народну викликає більший інтерес у реципієнта. Асоціативний ряд, спричинений безпосереднім зв'язком бізнесмена та банківської сфери викликає зацікавленість на підсвідомому рівні.

Фонетично-графічні способи введення мовної гри

Оказіоналізми як прийом введення мовної гри є досить цікавим та нетиповим явищем, адже за своєю природою оказіоналізм є емоційно забарвленою, факультативною мовленнєвою одиницею. Утворюються вони за допомогою додавання, перестановки чи вилучення букв зі слова, відповідно, відносяться до фонетично-графічних засобів творення мовної гри.

Після приходу до влади Володимира Зеленського, частина його прізвища, а саме перші дві букви «Зе» стали причиною появи різноманітних оказіоналізмів, наприклад: «*ЗеКоманда*», «*ЗеДепутат*», «*ЗеРік*», утворені безпосереднім додаванням частини «Зе».

Такі утворення:

- по-перше, значною мірою привертають увагу реципієнта, як нові та незвичайні, дивні;
- по-друге, викликають довіру у прихильників Президента на підсвідомому рівні;
- по-третє, популяризуються через відоме прізвище.

Цікавим та вийнятковим є інтерморфемне введення частини «Зе» у слово «*ПрезЕдент*», адже в цьому випадку таке утворення можна трактувати або як орфографічну помилку (написання «е» замість «и»), або

як навмисне порушення орфографічної норми задля популяризації та піару. Так чи інакше, це утворення набуває дедалі більшої популярності, що в перспективі може призвести до порушення та зміни орфографічної норми слова «президент» взагалі.

Якщо на початку президентства Володимира Зеленського такі утворення мали позитивну конотацію, то тепер, через останні політичні події, вони дедалі більше набувають негативного значення.

Ще одним яскравим та цікавим прикладом виступає утворення *«гарант-гідрант»*. З точки зору семантики ці слова є абсолютно різними і далекими один від одного за значенням, а от з точки зору орфографії та фонетики – близькими за написанням та звуковим складом (пароніми). Це утворення набуло резонансної популярності після жорсткого критикуючого відео українського журналіста та телеведучого Романа Скрипіна, в якому була сказана фраза *«Ти гарант чи гідрант?»*. Саме слово «гарант» вказує на прямі обов'язки Президента України (є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина), а гідрант – це пристрій (кран) на водопровідній мережі для подачі води, здебільшого при гасінні пожеж, для поливання вулиць тощо. Більшою мірою це фонетично-графічне утворення функціонує завдяки метафоричному значенню, у якому воно вжите. *«І президент у цій системі стає вже не гарантом прав і свод громадян, а "гідрантом" для викачування рентних доходів на користь фінансових спекулянтів.»* – висловився у своїй Олексій Куш. Семантика цього утворення різко негативна, вплив на реципієнта здійснюється саме через графічно-фонетичну гру в цьому сполученні.

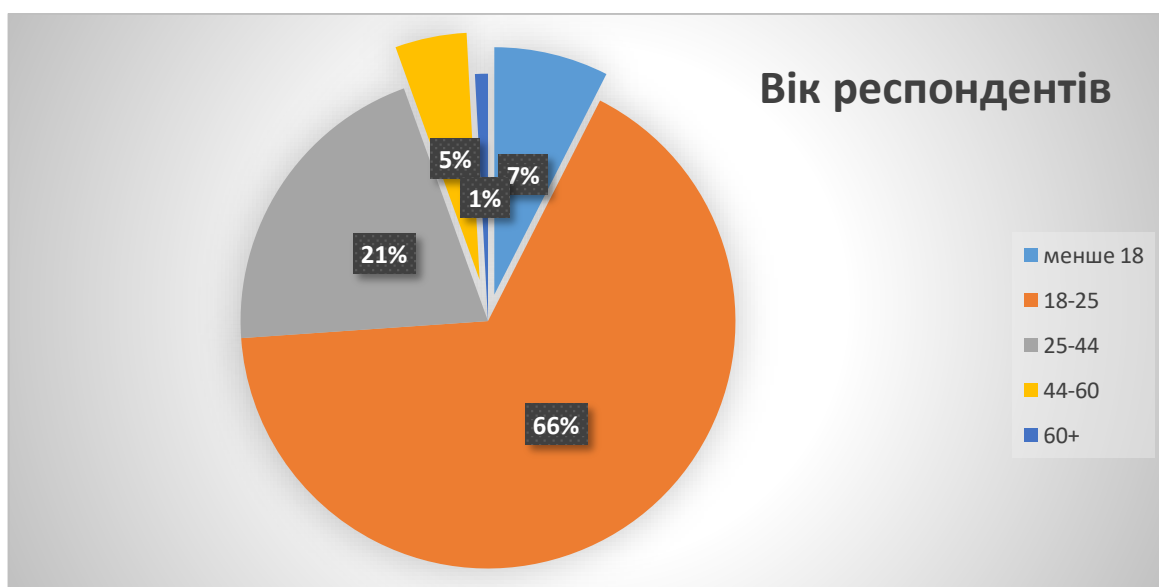
Передвиборчий слоган Володимира Зеленського: *«Все буде Зе!шибісь»* Заміна букви «а» на «е» у сленговому «зашибісь» сприяє актуалізації слогана, та його популяризації саме серед представників молоді.

Отже, підсумуючи, можемо зазначити, що використання перифразу та фонетично-графічних засобів мовної гри набуває особливого поширення в контексті політики. Перифраз сприяє виникненню асоціативного ряду на підсвідомому рівні реципієнта, що слугує інструментом викликання інтересу. Фонетично-графічні засоби введення мовної гри у сучасний політичний дискурс значно впливають на засвоєння людиною інформації, через візуальне сприйняття, слугує інструментом для підвищення зацікавленості та підсвідомої довіри реципієнта. Таки методи введення мовної гри є цікавим з точки зору орфографії, візуально незвичні конструкції привертають увагу, але в деяких випадках така гра слів може призвести до змін в орфографічних нормах написання певних слів.

Розділ III. ЛІНГВІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ «ВПЛИВ ВИКОРИСТАННЯ МОВНОЇ ГРИ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ НА СТУПІНЬ ЗАЦІКАВЛЕНOSTІ РЕЦИПІЄНТА»

Як ми вже неодноразово зазначали в роботі, інтеграція засобів мовної гри зазвичай зумовлена бажанням маніпуляції, персвазії та впливу на реципієнта. Ми самостійно дослідили закономірності та зв'язок між використанням гри слів у певних висловах політичного характеру та ступінню зацікавленості ними соціуму. За допомогою сервісу «Google форми» ми створили анкету та провели опитування, участь у якому взяли 107 осіб. (Режим доступу: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSe5TxdYDMzi4NloddBWqDVMJl9ynDxlcV2hd4mLejyondRmSg/viewscore?viewscore=AE0zAgBzEKUfcc_umKt7t6LpfQE0GW6f9qpnmeZeDyR4ubImbB7epiInLmLGojffZDpFJ6c). Отримані дані дали нам змогу зробити певні висновки та висунути деякі гіпотези.

Отже, в опитуванні взяли участь 107 осіб різного віку.

Додаток 1

Така різноманітність дає змогу більш об'єктивно оцінити ступінь впливу гри слів на пробудження інтересу до політичного дискурсу у

різних вікових груп. Також, слід зазначити, що 57% опитаних становлять жінки, і лише 43% – чоловіки.

Більшість респондентів (67%) виявляє періодичну цікавість до окремих питань політики, 20% від усіх опитаних постійно перебуває в курсі політичних подій, а у 13% зовсім не виявляють інтересу до цієї сфери. Проте, лише 3 % ніколи не дивляться новини або не читають політичні блоги, інші ж більшою або меншою мірою отримують політичну інформацію різним чином. (Додаток 2) Щодо форми подачі політичних новин у медіапросторі, то лише 32% імпонує офіційний, діловий, лаконічний текст, в той час як 68% надають перевагу неординарному та оригінальному. Відповідно, можемо зробити висновки, що індивідуалізований, емоційно забарвлений та прикрашений засобами мовної гри текст здатен викликати інтерес та привертати увагу реципієнтів, які навіть потенційно не виявляють зацікавленості до цієї тематики.

Додаток 2

Також за результатами дослідження можемо зробити висновок, що поняття гри слів більшою мірою є зрозумілим для респондентів, ніж поняття політичного дискурсу. Майже половина опитаних має повне

розуміння терміну «мовна гра», в той час як «політичний дискурс» повністю розуміє трохи більше, ніж третина. (Додаток 3, 4)

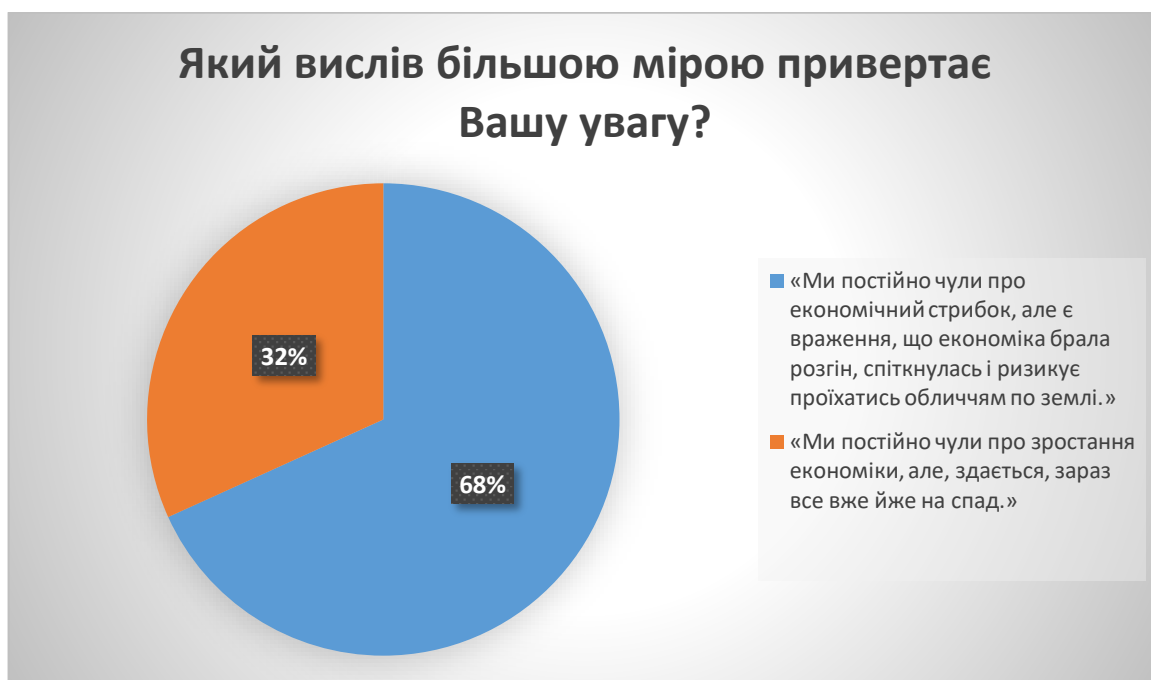
Додаток 3

Додаток 4

В опитуванні ми вказали декілька найцікавіших на нашу думку прикладів інтеграції гри слів у політичний дискурс, а також дібрали до них аналоги, які написані більш офіційно та лаконічно і запропонували респондентам обрати ті вислови, які їм більше імпонують. Подані далі

приклади наочно ілюструють ступінь зацікавленості в залежності від використання у тексті тих чи інших засобів мовної гри. На додатку 5 показано наскільки метафоризація слова здатна привернути увагу реципієнта. Персоніфікація як різновид метафори у поєднанні з семантикою спорту викликають цікавість 68% опитаних, в той час інші 32% обирають простий та лаконічний вислів.

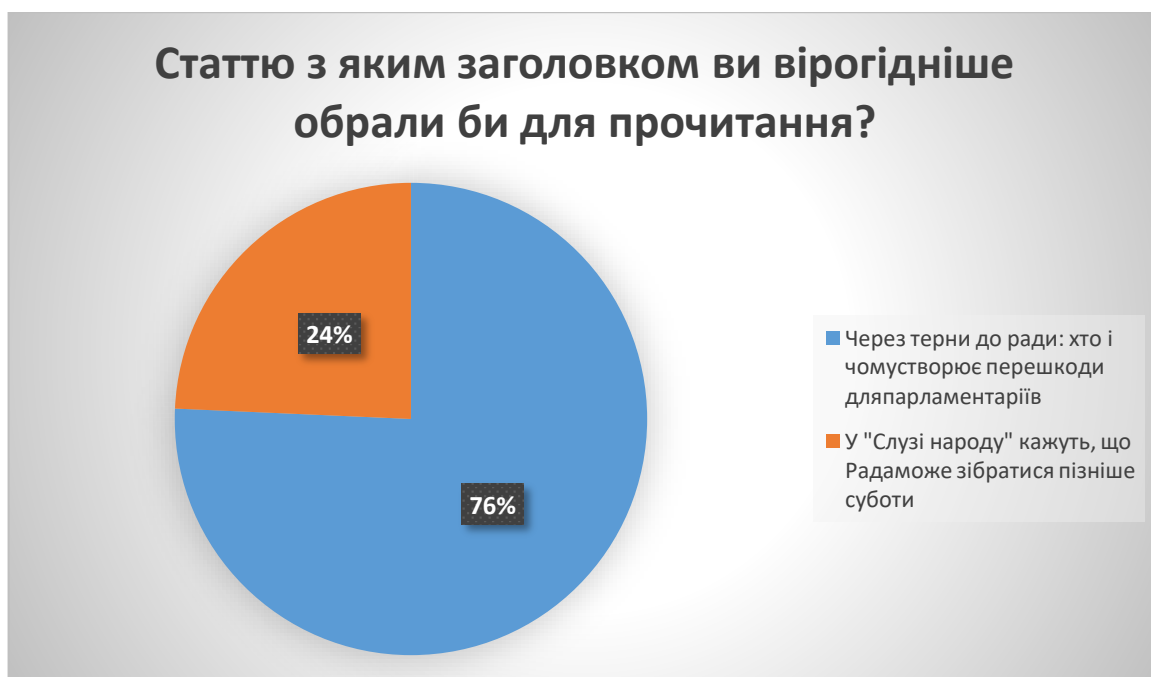
Додаток 5

Додаток 6 ілюструє, наскільки перифрастичний заголовок здатен зацікавити читача. Як бачимо, застосування перифразу, основою якого є прізвища відомого бізнесмена, сприяє дещо більшому ступеню зацікавленості з боку реципієнта, ніж використання метафори. Відповідно, можемо припустити, що перифраз є більш зрозумілим засобом ведення мовної для пересічних громадян, тому здатен викликати більше уваги. Також, з отриманих результатів виводимо гіпотезу, що для більшого впливу на свідомість реципієнта, перифраз має бути побудований на прямих асоціаціях та з використанням прізвищ, імен чи характеристик загальновідомих осіб.

Додаток 6

Наступний приклад показує якою мірою заголовок з використанням фразеологізму здатен привертати увагу реципієнта та спонукати його до подальшого прочитання статті. (Додаток 7) Видозмінена загальновідома фразеологічна одиниця без сладнощів сприймається пересічною особою і є легкою для розуміння. Це спричиняє вияв найбільшого інтересу з боку читача 76% респондентів найбільше імпонує саме такий вияв мовної гри у політичному дискурсі. Порівняно з іншими цитатами, які були представлені нами в опитуванні, саме вислів з використанням фразеологічної одиниці викликав найбільше позитивних відгуків у респондентів. Це можна пояснити популярністю фразеологізмів у літературі та наявністю особливого розділу у мовознавстві для їх вивчення – фразеології. Відповідно, явище фразеології є більш зрозумілим для респондентів, ніж метафоризація чи перифраз.

Додаток 7

Останє запитання нашої анкети потребувало відповіді на запитання про те, чию мову серед українських політичних респонденти вважають цікавою та оригінальною. Із 107 респондентів лише 51 людина змогла дати відповідь на це питання, частина тих, хто залишився утрималась від відповіді, інші вважають, що немає оригінальних відповідей. (Результати показано у таблиці 1).

Володимир Зеленський	17
Петро Порошенко	10
Юлія Тимошенко	9
Олег Ляшко	3
Микола Азаров	3
Віктор Янукович	3
Віталій Кличко	2
Олексій Гончаренко	2
Олександр Турчинов	1
Геннадій Кернес	1

Таблиця 1

Отже, підсумуючи, можемо сказати, що за допомогою нашого еспериментального дослідження ми дійшли таких висновків:

- більшість опитаних має повне розуміння поняття «мовна гра», і значно менше розуміють термін «політичний дискурс», що говорить про недостатнє дослідження та відсутність одного загальноновизнаного трактування цього феномену;
- введення засобів мовної гри у тексти політичного дискурсу здатне привернути увагу навіть тих реципієнтів, які не цікавляться темою політики;
- найбільш вдалим засобом введення мовної гри у політичний дискурс з метою пробудження цікавості у реципієнта є інтеграція фразеології, на другому місці використання перифразу, на третьому метафоризація слова.

ВИСНОВКИ

Опрацювавши тему нашої роботи роботи, ми досягли таких результатів:

- з'ясували поняття «дикурсу» та «політичного дискурсу»;
- з'ясували поняття «мовна гра»;
- визначили методи творення та прийоми введення мовної гри у сучасний політичний дискурс;
- практично проаналізували використання метафори, як прийому мовної гри у сучасному політичному дискурсі та встановили її значення і функції;
- провели аналіз перифразу, фонетично-графічних засобів введення мовної гри у політичний дискурс;
- проаналізували феномен інтеграції фразеологічних одиниць у політичний дискурс сучасності як різновид мовної гри;
- провели власне лінгвістичне дослідження «Вплив використання мовної гри у політичному дискурсі на ступінь зацікавленості реципієнта», результати якого можуть бути використані для подальшого дослідження значення феномену введення мовної гри у політичний дискурс як способу впливу на особистість.

Відповідно, дискурс виступає текстом, що створюється за конкретних обставин, у конкретній ситуації із застосуванням визначених стратегій і тактик, в залежності від мети, якої необхідно досягнути. Результатом взаємного перетину обставин та ситуації у мовному просторі є текст, якому надано риси одного з мовленнєвих жанрів.

Політичний дискурс розуміється нами як мовленнєве утворення (усне або письмове), що стосується сфери політики, реалізується вербально та екстравербально, актуалізується у первному ситуативному контексті і спрямований на здійснення конкретної прагматичної семантики.

Явище мовної гри розуміємо як творче, нестандартне використання будь-яких мовних одиниць та/або категорій, для якого характерне відхилення від мовної або мовленнєвої, в тому числі і стилістичної та логічної норми, з метою створення влучних, оригінальних висловів.

Використання мовної гри розцінюємо як потужний засіб впливу на формування електоральних настроїв, адже впливати на сферу чуттєвого значно легше, аніж на сферу раціонального. Логічна аргументація потребує значних інтелектуальних зусиль для формування стійких політичних поглядів чи переконань. Значно простіше викликати потрібну психоемоційну реакцію, а слідом за нею оцінку явища, події чи персони засобами гри слів. За допомогою мовної гри можна впливати на представників будь-яких вікових та соціальних категорій. Основними функціями мовної гри у дискурсивному просторі української політичної дійсності є пробудження інтересу, маніпуляція, персвазія, індивідуалізація та актуалізація мовлення.

Основними прийомами введення мовної гри у політичний дискурс сучасності є:

- метафоризація слова;
- інтеграція фразеологічних одиниць у дискурсивний простір української політики;
- використання перифразу як засобу привертання додаткової уваги реципієнта;
- застосування фонетично-графічних засобів введення мовної гри у текстах.

Аналіз дискурсивного політичного мовного простору 2019 – 2020 років дав змогу отримати нові, оригінальні результати, визначити актуальність використання засобів мовної гри у політичному дискурсі.

Проаналізувавши метафори, ми виявили, що найбільш популярним семантичним типом метафоризації є зооморфна. Варто також виділити

персоніфікацію як окремий вид метафоризації, який має велике значення для творення гри слів у політичному дискурсі.

Ми розглянули введення фразеологізмів у політичний дискурс як вияв мовної гри, адже це є порушенням стилістичної цілісності та відхиленням від загальноприйнятого в політичному дискурсі офіційно-ділового мовного стилю. Маємо відмітити, що найчастіше у політичному дискурсі трапляються фразеологічні зрощення (ідіоми), зовсім рідко інші види (єдності та сполучення). Цікавими також є модифікації фразеологічних одиниць зумовлені певним контекстом, які надають вислову емоційно-оцінного значення та сприяють актуалізації певних питань сьогодення.

Використання перифразу переважно набуває особливого поширення в контексті переназивання політичних діячів, сприяє виникненню асоціативного ряду на підсвідомому рівні реципієнта, що слугує інструментом викликання інтересу, позитивних чи негативних емоційно-оцінних категорій у свідомості особистості.

Фонетично-графічні засоби введення мовної гри у сучасний політичний дискурс значно впливають на сприйняття людиною інформації, сприяють підвищенню зацікавленості та підсвідомої довіри реципієнта. Такі методи введення мовної гри є цікавим з точки зору орфографії, візуально незвичні конструкції привертають увагу, але в деяких випадках така гра слів може призвести до змін в орфографічних нормах написання певних слів.

Проведене нами лінгвістичне дослідження дало змогу виявити зв'язок між інтеграцією засобів мовної гри в український дискурсивний політичний простір та ступенем вияву інтересу у реципієнта. Визначено, що засоби гри слів можуть привернути увагу навіть потенційно не зайікавлених такою тематикою реципієнтів. Найбільший інтерес у респондентів викликало використання фразеологічних одиниць як засобу мовної гри, адже фразеологія більшою мірою розуміється та

сприймається реципієнтом, ніж метафоризація чи перифраз. Але, загалом, будь який вияв гри слів у тексті привертає увагу значно більше, ніж офіційний та лаконічний виклад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

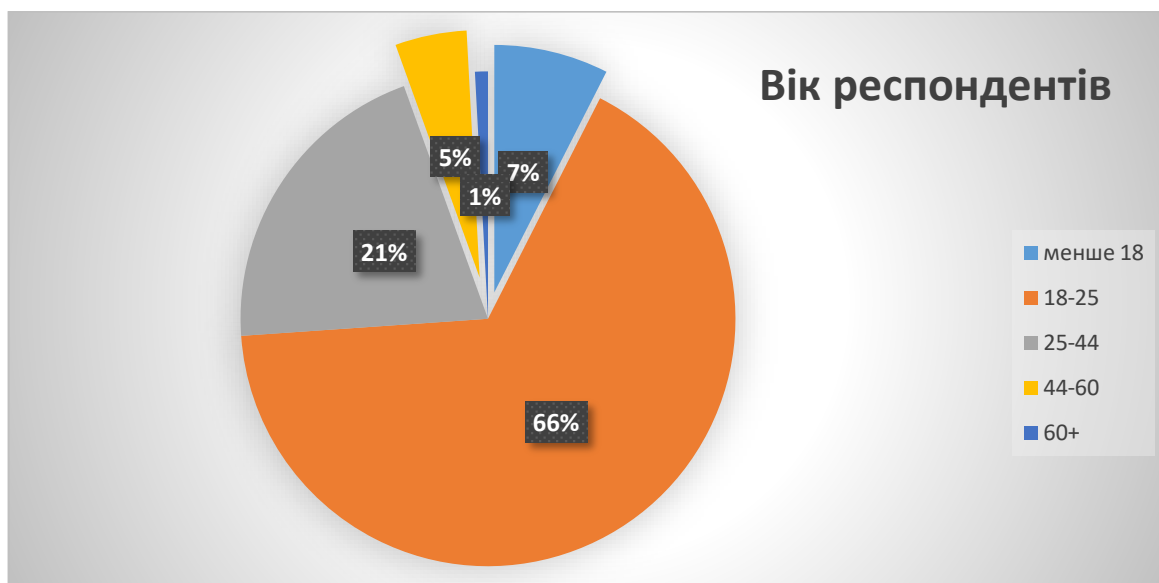
1. Акімова Н. В. Мовна гра на сайтах новин як спосіб маніпулювання свідомістю читачів. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]*. Серія : Філологія. Мовознавство. 2016. № 266. С. 6–10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufm_2016_278_266_3 (дата звернення 29.03.2020)
2. Арутюнова Н. Д. Дискурс. Лингвистический энциклопедический словарь. Москва : Совет. энцикл., 1990. С. 136–137
3. Бацевич Ф.С. Словник термінів міжкультурної комунікації Київ : Довіра, 2007. 205 с.
4. Білозуб А. І. Мовна гра в українському постмодерному дискурсі (на матеріалі прозових творів представників станіславського феномена) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. канд. філол. наук : 10.02.01. Донецьк, 2014. 20 с.
5. Ван Дейк Т. А. Аналіз новин як дискурсу. Мова. Пізнання. Комунікація. Москва : Совет. энцикл., 1989.
6. Вільчинська І. Ю. Політичний дискурс: основні напрями дослідження. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2013. №3. С.98–201. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdakkkm_2013_3_48 (дата звернення 18.02.2020)
7. Вітгенштейн Л. Коричневая книга. Москва : Дом интеллектуальной книги, 1999. 158 с
9. Дацишин Х. П. Метафора в сучасному українському політичному дискурсі: довідник. Львів: ПАІС, 2004. 260 с.
10. Дацишин Х. П. Метафора в українську політичному дискурсі. Львів, 2005. 123 с.
11. Дацишин Х. П. Транспортна метафора в українському політичному дискурсі : конотативний аспект. *Вісник Львівського університету. Серія «Журналістика»*. 2003. № 23. с. 108–116.

12. Дацишин Х. П. Метафорична інтерпретація політичних реалій і проблема впливу на формування громадської думки. Київ: Планета, 2004. С. 203–307.
13. Діденко М. О. Політичний виступ як тип тексту (на матеріалі виступів німецьких політичних діячів кінця 20 століття) : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.04. *Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова*. Одеса, 2001. 19 с.
14. Дорошенко К. Мовна гра як теоретична проблема. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції. Філологічні науки*. 2014. № 4. С. 140–143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Litpro_2014_4_29 (дата звернення 20.03.2020)
15. Добжинська Т. Мовна гра як форма персвазії в суспільному дискурсі. *Слово і Час*. 2008. № 3. С. 73-79.
16. Загнітко А. Гра в аксіологічному просторі мови. *Лінгвістичні студії*. 2014. Вип. 29. С. 257–260.
17. Загнітко А. Сучасний політичний газетний дискурс: типологічні вияви й особливості синтаксису. *Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка*. №16, 2007. С. 5–20
18. Земська О. А. Языковая игра. Русская разговорная речь. Фонетика. Морфология. Лексика. Жест. Москва : Наука, 1983. С. 172–214.
19. Коваленко А. М. Мовна гра як лінгвістичне явище. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна*. 2014. Вип. 44. С. 127–129. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2014_44_40 (дата звернення 3.02.2020)
20. Конюхова Л. Основні тенденції в лексиці сучасних засобів масової інформації: позитивні і негативні моменти. *Пам'ять століть*. 2004. №3 С. 206–209.
21. Космеда, Т.А., Халіман, О.В. Мовна гра в парадигмі інтерпретативної лінгвістики. Граматика оцінки. Граматичні іграма (теоретичне осмислення дискурсивної практики). Дрогобич : Коло, 2013. 228 с.

22. Князь Т. М. Особливості функціонування фразеологізмів української мови в політичному дискурсі. *Лінгвістичні дослідження*. 2019. Вип. 50. С. 59–65
23. Мариненко І. Граматичні аномативи в текстах сучасної політичної реклами. *Стиль і текст : наук. зб. за ред. В. Різуна*. 2013. №14. С. 81–92.
24. Масенко Л.Т. Мова і політика. Київ : Соняшник, 2004. 120 с.
25. Мацюк Г. Прикладна соціолінгвістика. Питання мовної політики: навч. посіб. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. 212 с.
26. Навальна М. Феномен гри в мові: теоретичні положення, вияви та граматичні рівні. *Культура слова*. 2014. Вип. 81. С. 165–167.
27. Нікітіна Н. Українська мова на телебаченні. Н. Нікітіна. *Дивослово*. 2004. №12. С.3–12
28. Обрисько Б.А. Реклама і рекламна діяльність Київ : МАУП, 2009. 240с.
29. Онищенко І.В. Категорія оцінки та засоби її вираження в публіцистичних та інформаційних текстах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01. Дніпропетровський національний університет. Дніпро, 2005. 20 с.
30. Пилинський М.М. Мовна норма і стиль. Київ : Наукова думка, 1996. 287 с.
31. Радзівєвська Т. Дискурсивні аспекти динаміки української мови в контексті активних мовних процесів у слов'янському світі. *Мовознавство*. 2013. №2–3 С. 149–162.
32. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2010. 844с.
33. Селіванова О.О. Основы лингвистической теории текста и коммуникации. Київ : Фітосоціоцентр, 2002. 336 с.
34. Сковородников А.П. Об определении понятия «языковая игра». Игра как прием текстопорождения : кол. монографія под ред. А.П. Сковородникова. Красноярск : Сибир. федерал. ун-т, 2010. С. 50–62.

35. Телія В. Н. Метафора как модель смыслопроизводства и ее экспрессивно-оценочная функция. *Метафора в языке и тексте* Москва: Наука, 1988. С. 26–52.
36. Третяк Н. Мовна гра як засіб комунікативного впливу на читача (на матеріалі ЗМІ). *Мова і суспільство*. 2012. Вип. 3. С. 309–314. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mis_2012_3_39 (дата звернення 1.03.2020)
37. Федик О. Мова як духовний адекват світу (дійсності). Львів: Місіонер, 2000. 219 с.
38. Холявко І. В. Суспільно-політична лексика у пресі 90-х років ХХ ст. (семантико функціональний аналіз): автореф. дис. канд. філол. наук. Кіровоград, 2004. 20 с.
39. Чорна О. О. Особливості функціонування метафори в політичному дискурсі сучасної публіцистики. *Філологічні студії. Наук. вісник КНУ*. Т.3. 2013. С. 637–643.
39. Шейгал О. І. Семиотика политического дискурса. Волгоград: Перемена, 2000. 368 с
40. Яворська Г. Політичні метафори і політичні сюжети: замітки до діалогу Україна–Європейський Союз. *Дзеркало тижня*. 2002. № 3. С 5–9
41. Януш О. Б. Політичний дискурс і мовна ситуація у лінгвальному просторі України. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2010. № 17. С. 366–373. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psptkl_2010_17_43 (дата звернення 11.02.2020)
42. Harris, Z. S. Discourse analysis. *Language*. Vol. 28. 1952. P. 1–30.

ДОДАТКИ

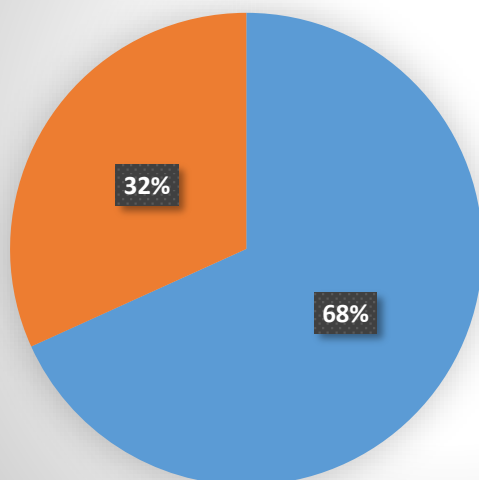
Додаток 1

Додаток 2

*Додаток 3**Додаток 4*

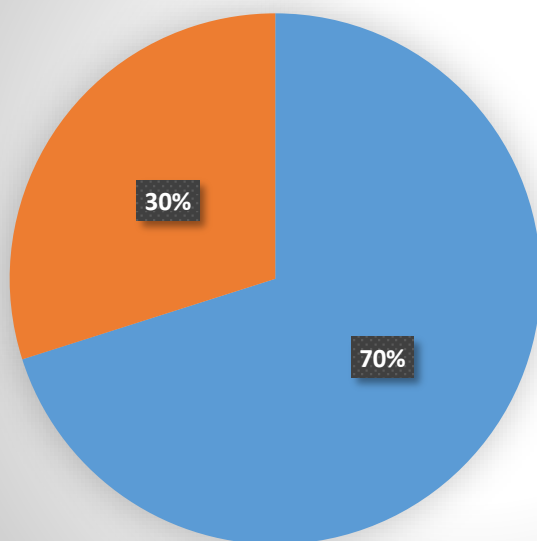
Який вислів більшою мірою привертає Вашу увагу?

- «Ми постійно чули про економічний стрибок, але є враження, що економіка брала розгін, спіткнулась і ризикує проїхатись обличчям по землі.»
- «Ми постійно чули про зростання економіки, але, здається, зараз все вже йже на спад.»

Додаток 5

Який заголовок Вас зацікавлює більше?

- Рада у першому читанні підтримала "антиколомойський" закон
- Рада ухвалила за основу закон пробанки

Додаток 6

Статтю з яким заголовком ви вірогідніше обрали би для прочитання?

Додаток 7

Володимир Зеленський	17
Петро Порошенко	10
Юлія Тимошенко	9
Олег Ляшко	3
Микола Азаров	3
Віктор Янукович	3
Віталій Кличко	2
Олексій Гончаренко	2
Олександр Турчинов	1
Геннадій Кернес	1

Таблиця 1